

պիսի ժամանակի մը մէջ՝ երբ հազիւ ան երկու տարիէ ի վեր Հունգարիա կը գտնուէր՝ Երկու տարի առաջ քաղաքին երկրորդ լուսացատունը (ճերմակեղէն և օձիքներ լուսւոյ տեղ) հայու մը կը պատկանէր, որ տողջութեան պատճառներով զայն ծախեց և Պոլիս վերադարձաւ։ Հայ ընտանիք մը ձեռագործներու արհեստանոց մը բացած է և ղէպ ի արեմուտը կ'արտածէ։

Ազգասիրական ոգին քաղաքիս հայու թեան մէջ չի պակսիր, և կարծեմ թէ ամէն հայ որ քաղաքս այցելած է՝ նոյն տպւտորութեամբ մեկնեցաւ անկից։ Եստե՛րու բերնէն լսած եմ, որ Պոտտաբշդի հայ գաղութը թիւով և հարստութեամբ շատ աւելի համաստ է՝ քան Եւրոպայի ուրիշ մայրաքաղաքներու մէջ, բայց աւելի բարեպաշտ, աւելի ազգասէր և յարաբերութիւնները աւելի ջերմ ու մտերիմ՝ քան շատ մը ուրիշ կեդրոններու մէջ։ Քաղաքս այցելող հայ մը միշտ լաւագոյն տպւտորութիւններով կը հեռանայ, որովհետեւ տեղւոյս հայութիւնը ամէն եկող — զացող հայով կը հետաքրքրուի։

Կառավարութիւնը հայոց հանդէպ լաւ զգացումներ ունի, որովհետեւ իբրեւ պատուաւոր վաճառականներ և արհեստաւորներ՝ օրէնքի դէմ չեն գործած, հասարակական նպատակներու միշտ զոհած են։ Մի և նոյն ժամանակ աւելի փոքրաթիւ ուրիշ արեւելեան ցեղերու պատկանողներ դատարաններու հետ շատ աւելի զործ ունին։

Հունգարահայոց (մահառացած հայեր) մասին յաջորդ անգամով։

ՏՌՔԵ. ԵՂԱ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ

Կամթեղմնիւ լոյսը աւելի պայծառացմնիւ երկու կերպը

Առաջինն է՝ պատրոյճը քաջախի մէջ ընկղմել, յետոյ չորցնել և ապա գործածել ըստ իր սովորական ոճոյն։

Երկրորդը՝ մէկ լիտր քարիւղի մէջ խառնել 20 կամ 25 կրամ քսենֆորա։

— 0 —

ԱՐՁԱԳԱՆԳՆԵՐ ՊԱՅՐԸՆԵԱՆ ՅՈՒԲԵԼԵԱՆԷՆ

Ընծայութեան վերջապէս արժանաւայել պատիւներ Անգղիոյ հռչակաւոր Քերթողին յիշատակին՝ զանազան երկիրներու մէջ՝ յանուն մարդկային ընկերութեան, որ անոր մէջ գտած էր զմայլաբի, փայտայանքի առարկայ դարձող լուսաշող ակունք մը, մարդկութեան փառքն ու զարդը կազմող անգին մարգարիտ մը։

Յունաստան և Անգղիա հարիւրազ զիտաւորներն եղան, որ ամենէն աւելի ցայտուն կերպով արտայայտեցին իրենց յարգալի զգացումներն ու երախտագիտութիւնը։

Նլլադան՝ երբեմն իր արքայանիստ կեդրոնէն մինչև Պայրընի հողվորոթը Միսսոլոնկին՝ փառաւորաց անոր յիշատակը յարգանքի դրսնանգներով։ Աթէնքի Համալսարանին մէջ կատարուեցաւ սոյն դարադարձը ի ներկայութեան Յոյն բարձրաստիճան անձնաւորութեանց ու պաշտօնական մարմիններու։ Անգղիա հոն յատուկ պատուիրակ մ'ունէր Պայրընեան ընդհ. հանդէսներու կազմակերպիչ Բանձնաժողովին Նախագահը, որ խօսեր է ճառ մը Ջարբէյտի մէջ՝ Քերթողին արձանին առջեւ։ Արկուզոյի, ուր Պայրըն քանի մ'ամիս ապրած է, արտայայտեց իր յարգանքը մարմարեայ տախտակի մը վրայ։ Հելլենահայ մամուլէն ալ իմացանք, թէ Սեւակի կատարել է Քերթողին մահուան հարիւրամիակը ձերմակ Աշտարակի «Կազմիս» ին մէջ, ի ներկայութեան քաղաքային և զինուորական իշխանութեանց, Անգղիոյ և միւս ամէն հիւպատոսներու, հոգեւոր պետիւր և մասնաւոր պատուիրակներու իսկ յոյն Հետեակագորաց զունդ մը և Պոյ-Մթառուներ հիւրերուն պատիւներ ընծայել են։ Թրակիոյ կուսակալութիւնն ալ սարքեր է կիւմիւլէիսայի կառավարական պարտէզին մէջ, որ ներկայ գտնուի են կուսակալը, հայ և յոյն առաջնորդներ և այլ պաշտօնական անձինք։ Մասնակցած են նաև տեղական բոլոր կրթական հաստատութիւնները, յորս Հայոց վարժարանը՝ որ նուազեր է. տեղի ունեցեր են նաև ասոնց աւանդել կողմանէ հայկական և յունական պարեր։

Սակայն Յոյն կառավարութեան կողմէ բուն պաշտօնական հանդէսը կատարուած է Միսսոլոնկիի մէջ։ Պայրընի մահուան օրը, ապրիլ 19ին, Յոյն Վարչապետը Գահճին անդամներով հոն կը հասնի Գրիոններին, ուր նոյն շաբաթ

առաւօտ անգղիական և Emperor of India ՝ զրահաւորը իր հինգ մարտանաւերով ողջոյն ինր փոխանակած է հելլեն նաւատորմին հետ՝ Ներդանօթի որոտումներով. Պայրընի մեծութեան խորհրդանիշն էր այդ՝:

Բանախօսած են Յոյն Նախարարապետը Բաւաւսթապօւն, Sir Rennell Rodd և Lord Ernle.

Լորտ Պայրընի այս հանդէսները եթէ միջազգային ու բացառիկ երեւոյթ մ'ալ ունեցան՝ պատճառն այն էր որ իրաւունքը անխտիր հասարակաց նկատուած էր: Իտալիոյ մայրաքաղաքին մէջ Անգղոյի Դեսպանը կ'ընդունէր Քաւաքապետ ծերակուտական Գրեմօնէզիէ՝ յանուն Հոովմայս՝ գահինսպակ մը, որ կը դրուի «Casa dei Poeti» սրահին մէջ, ուր Պայրընէն թանկագին իրեր կը գտնուին. երկուստեք ճառախօսութիւններով կը դրուատեն նաև մեծ Քերթոզին յիշատակը:

Պաղեստին ևս ձեռնպահ չի մնար. Երուսաղէմի Սէնդ Էդիէն Գոմինիկեան վանքին մէջ սարքուած է յոբելինական հանդէս մը, ուր բաւախօսեր է Պաղեստինու Բարձր Գոմիսէր Sir H. Samuel:

Ջանց ընելով ամփոփել ուրիշ ամէն երկիրներու մէջ Պայրընի մատուցուած յարգանքը՝ դառնանք անմիջապէս դէպ ի Մեծն Բրիտանիա:

Aberdeenի «Grammar School»ի մէջ — ուր Պայրըն ուսում կատարած է — անոր արձանին վրայ պսակ մը կը գտնեղուի և յետոյ հեռագիր կ'ուղղուի Աթէնք: Seaham Hall, Durham countyի մէջ — ուր ամուսնացեր էր Քերթոզը — տեղի ունեցեր են ճառեր և հացկերոյթ: Hyde Park Londonի մէջ Յոյն գաղութը իր յարգանքները կ'ընծայէ Բանաստեղծի արձանին: Իսկ Ալպրի 19ին, Hucknall եկեղեցւոյն մէջ — ուր Պայրըն յաւերժօրէն կը ննջէ — կատարել են կրօնական յատուկ պաշտամունք մը:

Ենթ շայնքուս համար շատ աւելի յիշատակելի պիտի մնան անշուշտ Անգղոյի Մայրաքաղաքէն առ Պայրըն մատուցուած մեծարանքները,

1. Լսեցիք նաև լրագրներէն, որ այս ճարտարամեակին առթիւ Յունաստանի մէջ եղած են Հաստատութեանց ու Պոզոտայի Նուիրումներ Պայրընի յիշատակին: Մակեդոնիոյ Հանր. Պէշլէի զեղեք ալ արտօնութիւն ստացեր է «Լորտ Պայրըն» կոչուելու:

որոնց արձագանգները հասան Լոնտոնի անգղիական լրագրիներէն:

Ս. Ղազար հոն էր որ իր պաշտօնական մասնակցութիւնը բերաւ յարգութիւն իր երբեմնի հոլակաւոր հիւր և աշակերտ Քերթոզին, անոր ներկայացնելով Ուխտիս և Հայութեան ռեծաբանքն ու երախտագիտութիւնը: Հանդէսներու նախօրեակին Միաբնակութիւն ուղղակի և կողմնակի հրաւերներ տաղեր էր արդէն, նոյն իսկ Անգղոյի պաշտօնական մարմիններէ: Ահա դադրելի թերացում մը պիտի ըլլար անխօս մնալ այդ դարադարձին դիմաց. հետեւաբար առաջին գործն եղաւ «Քաւաքապետ» Ալպրիի թիւը ամբողջութեամբ ընծայել Պայրընի յիշատակին, որ լոյս ընծայուեցաւ Հայ և Անգղիերէն խիստ շահեկան յօդուածներով. անոր էջերը զարդարուեցան նաև հետաքրքրական պատկերներով, ինչ որ մեր ընթերցողը տեսան: Հանդէսներէն առաջ արդէն տարածուած էր ան Լոնտոնի մէջ, ու բաշխուած էր զանազան բարձրաստիճան անձնաւորութեանց. զրկուեցաւ նաև օտար կառավարութեանց մօտ հողող անգղիական բոլոր դեսպաններուն և դիւանագիտական ներկայացուցիչներուն, ինչպէս նաև Լոնտոնայի մէկ քանի զինաւոր թերթերուն:

«Քաւաքապետ» ընծայումէն զատ՝ «Պայրըն» ընկերակցութեան Նախագահին ուղղուեցաւ Ս. Ղազարէն մասնաւոր հեռագիր մ'ալ, զոր պաշտօնական հանդէսին անմիջապէս օկիղը կար: դացեր է նոյն ինքն անոր Պատկ. Նախագահը Mr. Stanley Baldwin, Նախկին Նախարարապետ Մեծն Բրիտանիոյ: Իզական պատիւ՝ որ Ուխտիս Տարեգրութեան կ'ընծայէ յաւերժական էջ մը: Այս ամենուն նկարագրութիւնը տուին արդէն անգղիական թերթերը՝ օրուան թիւերով: Մեծ ճաշը տրուած է Hotel Victoriaի մէջ՝ Անգլ. և Հելլեն Լիկայի և Պայրընեան ընկերակցութեան հովանաւորութեանց ներքե: Քաղաւածաբար կը նշանակենք հոս 300 ներկաներու անուն ներէն հետեւեալները միայն.

Mr. Baldwin (Նախագահ). Դեսպանք Իտալիոյ, Յունաստանի, Պրագիի, Զաքոնի, Լէհաստանի, Annesley կոմսուհի, այժմեան Լորտ Պայրըն և տիկինը, եպիսկոպոսներ, Փոխ-Դիւանադպիր (Vice-Chancellor) Քէմպրիճի Համալսարանի, Նիդերլանդ Գործող Պետական Բարձրագոյն Նախարարը (անդամ Մագ Տոնալդի Դանլիին), Վլսմ. Յովհաննէս Խան՝ Ներկայացուցիչ Ս. Ղազարու Միութեանց Պետին, Հայ Գաղութի Նախագահը, Տիար Ս. Տէր Մ. Գրի-

գորեան՝ ներկայացուցիչ Ս. Ղազարու Միւ. Նարց, Գունական Ընդհ. Հիւպատոսը, Դրովակալ Noel, Mr. John Murray (Փոխ-հախազահ), Կոմս և Կոմսուհի Torrecelestino և այլն և այլն։
հախ և առաջ բաժակ կը պարպուի լոռութեամբ
«In piam memoriam»: Եւ յետոյ՝

«Mr. Baldwin բաժակ առաջարկելով Պայրընի Քորիթին» կը կարդայ վենետիկոյ Ս. Ղազարու Կոմսուհի Պետէն և Նայրեռուն կողմանէ առ «Պայրըն» Ընկերակցութիւն ուղղուած հեռագրէ հետագիրը՝.

Thrilled with cherished memories of Byron at our Convent of San Lazzaro, we associate ourselves with the centenary commemoration, and to-day recall Byron's words to Murray in favour of our people».

(Պայրընի՝ մեր Ս. Ղազարու վանքին մէջ թողած սիրուն յուշերով բերկրապատար՝ կը մասնակցին հարիւրամեակի հանդէսին, և այսօր կը վերակոչեն Պայրընի իօսքերն՝ առ Մըրրէյ՝ ի նպաստ մեր ժողովուրդին)։

հախկին վարչապետը կը կցէ հեռագրիս ընթերցումին՝ իր հառախօսութիւնը, և կը ցուցնէ Պայրընի գործին մեծութիւնը, իր ժամանակակիցներուն վրայ ունեցած ազդեցութիւնը և իր կնիքը՝ ապագայ սերունդներու վրայ։ Իրմէ ետքը կը խօսին Տէօրամի եպօս, Լորտ Էօրնէ, Գուհաստանի Դեսպանը և այլք։

Աղպէս Հացկերոյթը կ'աւարտի ամենալաւ տպաւորութեանց տակ։

Այս միջոցին Պայրընով զբաղեցան ընականաբար զանազան արտաքին թերթերը։ Հայ մամուլը յայտնի է մասնաւոր ուշադրութեան առարկայ զարձուց ֆերթոյն կեանքին հետ կապ ունեցող հայկական յիշատակներն ու յարաբերութիւնները Ս. Ղազարու հետ, քաղելով հրատարակ-

կուած նամակներու հաւաքածոյն։ Հոգովայ թերթերէն «Giornale d'Italia» և «L'Espresso» թիւով ներկայացուց յօդուած մը «Byron a S. Lazzaro» ու վերնագրով, դնելով նաեւ կղզեկիս պատկերը։

Ահա մեծանուն Բանաստեղծը իր մահէն հարիւր տարի վերջն ալ դեռ կը շարունակէ ու պիտի շարունակէ ծաւալել Մեծին Միութեամբ գործը և Հայութեան համբաւը։ Իր յօդուածով՝ օտարներու, մինչև իսկ կարկառուն դէմքերու ուշադրութիւնը դարձուց Հայ անուան վրայ, — որքան որ համակրութեան սահմանէն գիտնեց որ չեն անցնիր անոնք, սակայն կարող են գէթ բարոյական զօրութիւն մը պատճառել միայն — Եւ մեք գոհ ենք, որ ճիշդ այդ տեսակէտով «ԲԱԶՄԱՎԷՊ» կարեւոր առաքելութիւն մ'ունենալով Պայրընի իր բացառիկ դիրքովը, առ որ հասած նամակներէն մէկ քանի գլխաւորները յաջորդ թիւով պիտի հրատարակենք, մեր ընթերցողաց պատճառելու համար զոհութիւն և բերկրանք։

ԽՄԲ.

Դադարաւորներ ունենալը ծաղիկներ ժողովել է. մտածելը՝ դրասանգներ կազմել։

✱

Երիտասարդութիւնը պէտք է որ խնամարկեալ անտուկ մ'ըլլայ։

✱

Երբեք չէ եղած որ երկու անձեր մի և նոյն գիրքը կարդան և նկար մը դիտեն մի և նոյն կերպով։

✱

Բարութիւնը շատ բաներ կը սուրկեցնէ և միանգամայն շատ բաներ կը մոռցնէ։

✱

Այն ամէն բան որ կը մաքրէ մեր զգացումները՝ աւելի կը զօրացնէ զանոնք։

✱

Եթէ մէկ շնորհ ազատ չենք կրնար ըլլալ։

1. «The Daily Telegraph», 1924. Ապրիլ 30. Օրաթերթ Լոնտոնի. Տես նաեւ «Hucknall Dispatch», 1924. Մայիս 1.

2. «Պէտք չէ լքանել իմ Հայերս» (11 Ապրիլ, 1818).